

Δόμνα Κακανά¹, Σοφία Γεωργιάδου², Νικόλαος Μισιρλής³

¹Καθηγήτρια, ΤΕΠΑΕ-ΑΠΘ

² Εκπαιδευτικός, Υποψήφια Διδακτόρισα ΤΕΑΕ-ΑΠΘ

³ Λέκτορας, HAN University of Applied Sciences, Ολλανδία

Περίληψη

Η εξ αποστάσεως λειτουργία της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην περίοδο της πανδημίας: Απόψεις Ελλήνων/ίδων και Ολλανδών ακαδημαϊκών για την επαγγελματική ικανοποίηση και εξουθένωση

Είναι κοινή παραδοχή ότι η πανδημία του COVID-19, προκάλεσε μεγάλες αλλαγές σε όλο τον πλανήτη, που έπρεπε να προσαρμοστεί σε νέες συνθήκες στην εργασία, στην εκπαίδευση, στη διασκέδαση και στην καθημερινότητα γενικότερα. Ειδικά στον τομέα της εκπαίδευσης, όλες οι εκπαιδευτικές βαθμίδες αντιμετώπισαν ποικίλα προβλήματα και προκλήσεις από την πρώτη στιγμή επικράτησης της νόσου, καθώς οι περισσότερες χώρες μετακινήθηκαν στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Ωστόσο, αρκετές μελέτες διαπιστώνουν ότι αυτή η αλλαγή στην εκπαιδευτική διαδικασία, πέρα από την εξαιρετικά σημαντική συμβολή της, συνέβαλε στη δημιουργία ψυχολογικών και κοινωνικών προβλημάτων στον εκπαιδευτικό πληθυσμό των χωρών. Τα ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι οι επιπτώσεις της πανδημίας σχετίζονται με την εμφάνιση σωματικών και ψυχικών προβλημάτων από πλευράς μαθητικού και εκπαιδευτικού πληθυσμού, ενώ το ψηφιακό χάσμα που δημιουργήθηκε που είχε σχέση με ελλείψεις όπως υλικοτεχνικής υποδομής, τεχνικής υποστήριξης, αξιόπιστης σύνδεσης, κατάρτισης των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων στα εξ αποστάσεως εργαλεία και τεχνικές, κλπ, προκάλεσε μια νέου τύπου κοινωνική και εκπαιδευτική ανισότητα. Στο παραπάνω πλαίσιο εντάσσεται και η παρούσα μελέτη, όπου διερευνήθηκε η οπτική των ακαδημαϊκών διδασκόντων σχετικά με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Σκοπός της έρευνάς μας ήταν να μελετήσουμε συγκριτικά τις επιπτώσεις της σε διάφορους τομείς της εργασίας των ακαδημαϊκών δασκάλων από την Ελλάδα και την Ολλανδία κατά την περίοδο των lockdown και τον τρόπο που επηρέασε κυρίως την επαγγελματική ζωή και ικανοποίηση. Το δείγμα μας αποτελείται από 207 συνολικά ακαδημαϊκούς διδάσκοντες που εργάζονταν κατά τη διάρκεια της πανδημίας σε ΑΕΙ της Ελλάδας (112) και της Ολλανδίας (95). Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι οι ακαδημαϊκοί και των δύο χωρών παρουσιάζουν σχετικά υψηλή συνολική επαγγελματική ικανοποίηση από την εργασία τους κατά τη διάρκεια της πανδημίας, παράλληλα όμως εμφανίζουν και αρκετά υψηλά επίπεδα επαγγελματικής εξουθένωσης, χωρίς σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ των Ελλήνων/ίδων και των Ολλανδών. Επιπλέον, αρκετοί ακαδημαϊκοί δάσκαλοι του δείγματός μας αισθάνθηκαν νευρική κατάσταση, άγχος και απαισιοδοξία, ενώ ένα χαμηλό ποσοστό βίωσε κατάθλιψη.

Λέξεις- κλειδιά: πανδημία, ακαδημαϊκοί δάσκαλοι, επαγγελματική ικανοποίηση, επαγγελματική εξουθένωση

Εισαγωγή

Η πανδημία που ξέσπασε λόγω του COVID-19 οδήγησε σε πολλές αλλαγές στην καθημερινότητά μας. Λόγω της εξαιρετικά εύκολης μετάδοσης του ιού, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας κήρυξε τον COVID-19 ως πανδημία και οι όροι «κοινωνική απόσταση» και «καραντίνα» μπήκαν πλήρως στη ζωή μας παγκοσμίως (WHO, 2020). Όλος ο κόσμος έπρεπε να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες εργασίας, ψυχαγωγίας και γενικότερα της καθημερινότητας του. Αυτές οι ραγδαία ανησυχητικές εξελίξεις της πανδημίας οδήγησαν σε σημαντικές αλλαγές και στον τομέα της εκπαίδευσης. Τα Κέντρα Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων των ΗΠΑ (Centers for Disease Control and Prevention, 2020) ανέφεραν ότι εξαιτίας της έντονης ανάγκης συνέχισης της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε όλες τις βαθμίδες, εφαρμόστηκαν προγράμματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Υπό αυτές τις συνθήκες, πολλά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και σχολεία προσχολικής ηλικίας, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μεταφέρθηκαν στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση για τους/τις μαθητές/τριες τους, εφαρμόζοντας διάφορες μορφές σύγχρονης και ασύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Από τη μέχρι τώρα βιβλιογραφία μπορούμε να αντλήσουμε μία ποικιλία παραδειγμάτων που υιοθετήθηκαν από κυβερνήσεις και ιδρύματα στον τομέα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Τέτοια παραδείγματα προέρχονται από τις ΗΠΑ, την Κίνα, τη Βουλγαρία και τη Φινλανδία, καθώς και από την Ιταλία, την Ελλάδα, την Εσθονία, το Βέλγιο και την Πολωνία (Carretero et al., 2021), την Ινδονησία (Aliyyah et al., 2020) και την Ισπανία (Iglesias-Pradas, Hernández-García, Chaparro-Peláez & Prieto, 2021).

Συνθήκες σε Ελλάδα και Ολλανδία

Στην Ελλάδα, το πρώτο κρούσμα διαγνώστηκε στις 26 Φεβρουαρίου 2020 και η κυβέρνηση ανέστειλε όλες τις διά ζώσης εκπαιδευτικές λειτουργίες σε πανεπιστήμια, άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα, δημόσια και ιδιωτικά σχολεία σε όλη τη χώρα, από τις 11 Μαρτίου έως τις 30 Μαΐου 2020 για όλες τις βαθμίδες, ενώ τα πανεπιστήμια συνέχισαν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση για το υπόλοιπο ακαδημαϊκό έτος. Αντίστοιχα, η εξάπλωση της πανδημίας COVID-19 επιβεβαιώθηκε στην Ολλανδία

στις 27 Φεβρουαρίου 2020, όταν διαγνώστηκε το πρώτο της κρούσμα\||||| Την Πέμπτη, 12 Μαρτίου, η ολλανδική κυβέρνηση ανακοίνωσε αναστολή λειτουργίας σε σχολεία και πανεπιστήμια (Misirlis, Zwaan, Sotiriou & Weber, 2020). Και στις δύο χώρες, η τριτοβάθμια εκπαίδευση κατά το ακαδημαϊκό έτος 2020-2021, διατήρησε την ηλεκτρονική εκπαίδευση για το μεγαλύτερο μέρος των δραστηριοτήτων της και τα μαθήματα συνεχίστηκαν με την αξιοποίηση ψηφιακών συσκευών, εκπαιδευτικού λογισμικού και διαδραστικών πλατφορμών. Η υποχρεωτική παραμονή στο σπίτι, η έλλειψη επαφής με τους/τις συναδέλφους/ισσες και η αυστηρή τήρηση των μέτρων υγιεινής και αυτοπροστασίας επέφεραν σημαντικές προκλήσεις στην καθημερινή ρουτίνα των ακαδημαϊκών και απαιτούσαν προσαρμογή και ευελιξία (Misirlis et al., 2020). Πρόσθετοι παράγοντες άγχους σε αυτό το νέο πλαίσιο κανονικότητας περιλάμβαναν την προσαρμογή σε νέες εκπαιδευτικές απαιτήσεις, την εξοικείωση με νέα ψηφιακά εργαλεία και μέσα, καθώς και την εμπειρία της διαδικτυακής εκπαίδευσης (Lee, 2020). Αυτή λοιπόν η αναγκαστική και ταχεία μετάβαση επέφερε αλλαγές στις επαγγελματικές και άλλες πτυχές της ζωής όλων των ανθρώπων και αντίστοιχα και των ακαδημαϊκών (Tesar, 2020).

Ανασκόπηση βιβλιογραφίας

Ο COVID-19 έχει αποτελέσει αντικείμενο έρευνας όσον αφορά τις επιπτώσεις της πανδημικής κρίσης σε εθνικό και διεθνές επίπεδο και από αυτή την άποψη, τόσο η παγκόσμια, όσο και η εθνική έρευνα είναι νικήτριες. Η νέα πανδημία COVID-19 αναγνωρίστηκε ως έκτακτη ανάγκη για τη δημόσια υγεία που επηρέαζε την εύρυθμη λειτουργία της κοινότητας (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, 2020). Αυτή η κατάσταση επηρέασε τη σωματική και ψυχική υγεία και προκάλεσε ποικίλα ψυχολογικά προβλήματα όπως άγχος, κατάθλιψη, μετατραυματικό στρες, κ.λπ., όπως διαπιστώνεται από έρευνες στον γενικό πληθυσμό. Ειδικότερα, οι Dragotis, Atsopardi, Barbouni, Farsalinos, and Poulas (2021) σε δείγμα 527 ενηλίκων ανέφεραν προβλήματα που σχετίζονται με την εμφάνιση κατάθλιψης, νευρικότητας και άγχους. Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας έδειξαν ότι ορισμένοι παράγοντες όπως το φύλο, η ηλικία, το επίπεδο εισοδήματος και ο τόπος διαμονής επηρέασαν σημαντικά τη ψυχική και σωματική υγεία. Επιπλέον, μια πρώτη μεγάλης κλίμακας εθνική έρευνα στην Κίνα επέδειξε ψυχολογικές επιπτώσεις στον γενικό πληθυσμό κατά τη διάρκεια της επιδημίας COVID-19, ενώ και σε αυτή την έρευνα εμφανίστηκαν

σημαντικές διαφορές στους παράγοντες που σχετίζονται με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά (Qiu et al., 2020).

Επιπλέον, υλοποιήθηκαν αρκετές έρευνες στην προσχολική, την πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, στις οποίες αναδείχθηκαν ζητήματα που προέκυψαν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, όπως την έλλειψη υλικού και λογισμικού από εκπαιδευτικούς και μαθητές/τριες, την έλλειψη κατάρτισης εκπαιδευτικών στη σύγχρονη και ασύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση και τις ανισότητες που προέκυψαν μέσω της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, ειδικά για τους ευάλωτους μαθητικούς πληθυσμούς (Aliyyah et al., 2020· Carretero et al., 2021· Iglesias-Pradas et al., 2021· Ζάγκος, Καμαριανός, Κυρίδης & Φωτόπουλος, 2022· Rothe, Moloney Sims, Calder, Blyth, Boyd, Doan, Dovigo, Girlich, Georgiadou, Kakana, Mellon, Opazo, O'Síoráin, Quinn, Rogers, Silberfeld, & Tadeu, (2022). Οι Carretero et al. (2021) επιβεβαίωσαν ότι η αλλαγή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση δημιούργησε εργασιακό άγχος και νευρικότητα σε 150 εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης 5 κρατών- μελών της Ε.Ε. Το εργασιακό άγχος και η νευρικότητα στην περίοδο του COVID-19 συνδέθηκαν με την έλλειψη βοήθειας, την κοινωνική πίεση, τον φόρτο εργασίας, τις υποδομές, τις οικογενειακές ευθύνες, την προσωπική-οικογενειακή υγεία, τη δημόσια εικόνα, την αποτελεσματικότητα, την κοινωνική απομόνωση και την επαγγελματική-οικονομική ανασφάλεια (Carretero et al., 2021). Επίσης, σε έρευνα που διεξήχθη στην Ελλάδα σε 1084 εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αναδείχθηκαν ως σημαντικές πηγές επαγγελματικού άγχους κατά τη διάρκεια της πανδημίας, η έλλειψη διδακτικού προσωπικού, οι συνεχείς αλλαγές στην εκπαιδευτική πολιτική, η αύξηση του φόρτου εργασίας, η αδυναμία διαχωρισμού προσωπικής και επαγγελματικής ζωής, ο ανεπαρκής μισθός, η έλλειψη υποστήριξης από το Υπουργείο Παιδείας για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πανδημίας, η έλλειψη επαρκούς εξοπλισμού από τους/τις μαθητές/τριες και τους/τις φοιτητές/τριες και ότι το κόστος της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης επιβάρυνε τους εκπαιδευτικούς αυτούς (Ζάγκος, κ.α., 2022).

Όσον αφορά την τριτοβάθμια εκπαίδευση, το μεγαλύτερο μέρος των ερευνών επικεντρώθηκε στη ψυχική υγεία των φοιτητών/τριών και τις επιπτώσεις της πανδημίας σε διάφορες πτυχές της ζωής τους (Aristovnik, Keržič, Ravšelj,

Tomazevič, & Umek, 2020). Ειδικότερα για τους ακαδημαϊκούς δασκάλους, σε έρευνα που διεξήχθη στην Ουκρανία αναφέρθηκε η έλλειψη πρόσβασης στο διαδίκτυο, τα τεχνικά προβλήματα και η έλλειψη αλληλεπίδρασης στο μάθημα ως κύρια προβλήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (Bakhmat, Babakina, & Belmaz, 2021). Επίσης, στην Ελλάδα υλοποιήθηκε έρευνα σε 219 ακαδημαϊκούς στην οποία αναφέρθηκαν ως κυριότερες πηγές άγχους, η έλλειψη διδακτικού προσωπικού, η αύξηση του φόρτου εργασίας, η αδυναμία διαχωρισμού προσωπικής και επαγγελματικής ζωής και η έλλειψη επαρκούς εξοπλισμού από τους/τις φοιτητές/τριες (Ζάγκος, κ.α., 2022). Επιπλέον και οι Adedoyin και Soykan (2020) ανέδειξαν την αύξηση του φόρτου εργασίας για τους ακαδημαϊκούς δασκάλους.

Όπως προαναφέρθηκε, η μετάβαση στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υπήρξε ραγδαία, έκτακτη και άμεση. Σε αυτό το πλαίσιο, ορισμένοι ακαδημαϊκοί επεσήμαναν ότι δεν υπήρχαν αρκετά ερευνητικά δεδομένα σχετικά με εφαρμογές της ψηφιακής παιδαγωγικής για τη διδασκαλία και τη μάθηση και εκφράζουν ανησυχίες για το μέλλον της μετά τον COVID-19 εποχής, αναφορικά με τη διδασκαλία και την παιδαγωγική διαδικασία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (Murphy, 2020· Pokhrel & Chhetri, 2021). Κατά συνέπεια, αυτή η επείγουσα μετάβαση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μία εν εξελίξει διαδικασία και για αυτό ο Karakose (2021) αναφέρει ότι αυτή τη στιγμή είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται ο όρος «επείγουσα εξ αποστάσεως διδασκαλία» παρά «εξ αποστάσεως εκπαίδευση» διότι αυτή η βιαστική μετάβαση ανέδειξε την αύξηση ζητημάτων που σχετίζονται με την παιδαγωγική και διδακτική διαδικασία. Επιπλέον, τα ευρήματα των Scherer, Howard, Tondeur και Siddiq (2021) που επικεντρώθηκαν στους ακαδημαϊκούς δασκάλους, έδειξαν ότι το φύλο, η προηγούμενη εμπειρία στη χρήση νέων τεχνολογιών και η καταγωγή επηρέασαν τον βαθμό ετοιμότητας σχετικά με τη χρήση μεθοδολογιών εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Επιπλέον, τα ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι οι ακαδημαϊκοί δάσκαλοι επεσήμαναν την αυξανόμενη ανισότητα και τις αντιδημοκρατικές πρακτικές λόγω της έκτακτης εξ αποστάσεως διδασκαλίας (Littlejohn & Hood, 2018· Ζάγκος, κ.α., 2022). Ακόμα, οι Watermeyer, Crick Knight και Goodall (2020), διαπίστωσαν ότι οι ακαδημαϊκοί στις ΗΠΑ και την Ευρώπη φαίνεται να αισθάνονται πιο σίγουροι για την ετοιμότητά τους να προσφέρουν διαδικτυακή μάθηση, διδασκαλία και

αξιολόγηση σε σχέση με τους/τις συναδέλφους/ισσες τους στο Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά καθώς και με εκπαιδευτικούς των υπόλοιπων βαθμίδων.

Όλοι αυτοί οι λόγοι και οι αναγκαστικές μεταβάσεις στη «νέα κανονικότητα» αποτελούν παραδείγματα που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τη ψυχική υγεία των ακαδημαϊκών δασκάλων. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ορισμένοι/ες ερευνητές/τριες αναμένουν επιστροφή στην κανονικότητα μόλις τελειώσει η πανδημία (Bozkurt & Sharma, 2020). Επιπλέον, στον βαθμό που γνωρίζουμε δεν έχει πραγματοποιηθεί έρευνα που να έχει ασχοληθεί με τις επιπτώσεις της εξ αποστάσεως εκπαίδευση όσον αφορά την επαγγελματική ικανοποίηση αλλά και την εξουθένωση των ακαδημαϊκών δασκάλων και πιστεύουμε ότι η έρευνα μας θα συμβάλλει στη μελέτη αυτού του τομέα.

Μεθοδολογία

Υπό αυτό το συγκείμενο, σκοπός της έρευνάς μας ήταν η διερεύνηση των απόψεων ακαδημαϊκών δασκάλων σχετικά με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Μελετήσαμε συγκριτικά τις επιπτώσεις της σε διάφορους τομείς της εργασίας των ακαδημαϊκών δασκάλων από την Ελλάδα και την Ολλανδία κατά την περίοδο των περιορισμών και τον τρόπο που επηρέασε κυρίως την επαγγελματική ζωή και ικανοποίηση.

Ειδικότερα, διαμορφώθηκαν τα ερευνητικά ερωτήματα που σχετίζονται με τη διερεύνηση του βαθμού ικανοποίησης των ακαδημαϊκών: α) από την εργασία τους κατά τη διάρκεια της πανδημίας και β) από την πρόσβαση σε υλικοτεχνική υποδομή και λογισμικό, γ) τη διερεύνηση του βαθμού που ένιωσαν οι ακαδημαϊκοί νευρικότητα, μοναξιά, πλήξη και κατάθλιψη και ανησυχία σχετικά με προσωπικά θέματα και δ) του βαθμού εξουθένωσης.

Το δείγμα της έρευνάς μας αποτελούνταν από ακαδημαϊκούς που κατοικούν στην Ελλάδα και την Ολλανδία, ενώ συμμετείχαν συνολικά 207 ερωτηθέντες (112 Έλληνες/ίδες, 95 Ολλανδοί/ές).

Για τη συλλογή των δεδομένων αξιοποιήθηκε το ερευνητικό εργαλείο του De Boer (2021) για την ικανοποίηση, την απόδοση και τις προσδοκίες των ακαδημαϊκών και

για την επαγγελματική εξουθένωση χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο επαγγελματικής εξουθένωσης των Huberman, 1999· Kalliath & Morris, 2002. Εν τέλει το ερωτηματολόγιο μας διαμορφώθηκε σε 5 μέρη που περιελάμβανε 54 δηλώσεις. Ειδικότερα, το πρώτο μέρος αφορούσε τα δημογραφικά στοιχεία, το δεύτερο την πρόσβαση σε υλικοτεχνική υποδομή, το τρίτο μέρος την κοινωνική ζωή των ακαδημαϊκών, το τέταρτο μέρος τις ανησυχίες για προσωπικά ζητήματα για το μέλλον και το πέμπτο μέρος την επαγγελματική εξουθένωση. Όλες οι ποσοτικές μεταβλητές μετρήθηκαν με 5βαθμη κλίμακα Likert, όπου το 1 αφορά την απόλυτη διαφωνία και το 5 την απόλυτη συμφωνία.

Ειδικότερα, η κλίμακα της επαγγελματικής εξουθένωσης, κατηγοριοποιεί την επαγγελματική εξουθένωση σε 5 διακριτές κατηγορίες, καθεμία από τις οποίες αντιπροσωπεύει κίνδυνο επαγγελματικής εξουθένωσης. Τα δύο πρώτα επίπεδα/κατηγορίες είναι ακίνδυνα. Ξεκινώντας ήδη από το τρίτο επίπεδο, εμφανίζονται κάποια σημάδια κινδύνου εξουθένωσης, υποδεικνύοντας επικίνδυνα αποτελέσματα. Τα επίπεδα 4 και 5 βρίσκονται ήδη στο φάσμα της επαγγελματικής εξουθένωσης.

Αποτελέσματα

Αναφορικά με τον βαθμό ικανοποίησης των ακαδημαϊκών από την εργασία τους κατά τη διάρκεια της πανδημίας, το 46,4% των ερωτηθέντων απάντησε ότι ήταν ικανοποιημένο και πολύ ικανοποιημένο. Επιπλέον, το 66,2% των ερωτηθέντων φαίνεται να ήταν ικανοποιημένο από τις προσδοκίες του για τη συνολική εργασιακή του εμπειρία και επίσης, δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στα ποσοστά μεταξύ των δύο χωρών (πίνακας 1).

Statement related to work	Percentage (satisfied + very satisfied)
Satisfaction	46.4%
Expectations	66.2%

Πίνακας 1: Ικανοποίηση και Προσδοκίες.

Σχετικά με το ζήτημα της υποστήριξης από το πανεπιστήμιο για την πρόσβαση σε υλικό και λογισμικό, διαπιστώθηκε ότι οι ακαδημαϊκοί δάσκαλοι έμειναν ικανοποιημένοι με τα παρεχόμενα μέσα. Πιο συγκεκριμένα, το 79,2% των ερωτηθέντων είχε πρόσβαση σε ένα ήσυχο μέρος για να εργαστεί συχνά και πάντα, το

90,8% ήταν ικανοποιημένο με το λογισμικό και τα μέσα που παρείχε το πανεπιστήμιο, το 89,3% απάντησε ικανοποιημένο με την πρόσβαση στο διαδίκτυο και το 59,4% από την τεχνική υποστήριξη. Επίσης, το 46,4% των ερωτηθέντων φαίνεται να έμεινε ικανοποιημένο σχετικά με τις προσδοκίες του από τη συνολική εργασιακή του εμπειρία και το 66,2% από την απόδοσή του κατά τη διάρκεια της πανδημίας (πίνακας 2).

Access to:		Percentage (always)
	Quiet place	79.2%
	Software	90.8%
	Fast internet	89.3%
	Technical support	59.4%

Table 2: Υποστήριξη από το Πανεπιστήμιο σε υλικό και λογισμικό .

Ενώ, σε αυτήν την κλίμακα διαπιστώθηκε μία οριακά στατιστικά σημαντική διαφορά αναφορικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι το 56% των γυναικών και το 63% των ανδρών δήλωσαν ότι είχαν πρόσβαση σε διαδικτυακές πλατφόρμες (πίνακας 3).

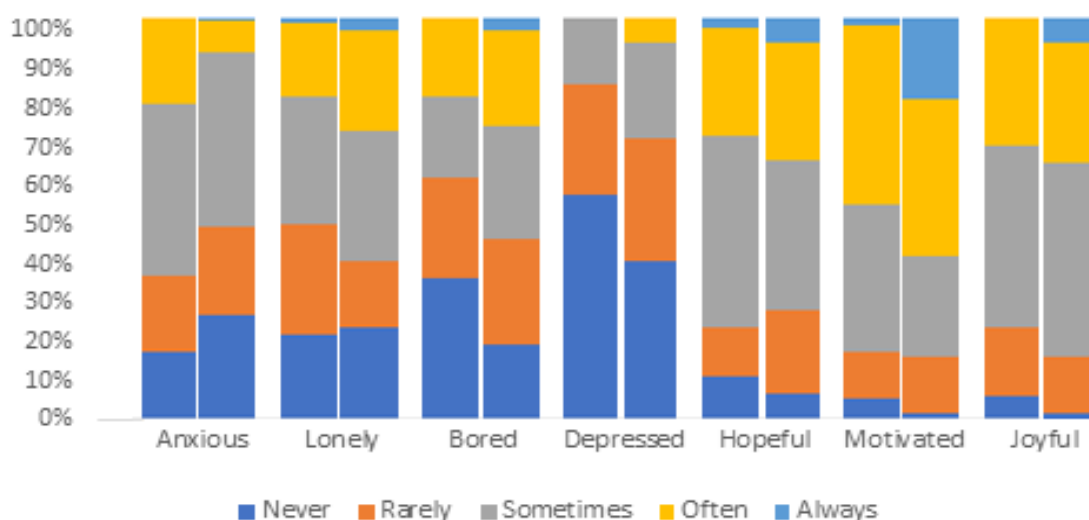
	Agree	Disagree	Total	Percentage Agree %	Percentage Disagree %
Females	67	27	119	56	22
Males	53	10	83	63	12

Πίνακας 3: Διαδικτυακές πλατφόρμες και φύλο

Αναφορικά με τα συναισθήματα που βιώθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας, διαπιστώθηκε ότι οι ακαδημαϊκοί ποτέ ή σπάνια ένιωθαν νευρικοί σε ποσοστό 39,1%, ενώ το 18,9% ένιωθε συχνά ή πάντα. Σε αυτό το σημείο, αξίζει να αναφερθεί ότι οι Έλληνες/ίδες ακαδημαϊκοί δάσκαλοι αισθάνθηκαν πιο νευρικοί από τους/τις Ολλανδούς/ές στο 5,4%, σε σχέση με το μηδενικό ποσοστό των Ολλανδών. Το 15,2% των Ελλήνων/ίδων και το 27,1% των Ολλανδών απάντησαν ότι δεν αισθάνονται ποτέ νευρικοί. Στις υπόλοιπες μεταβλητές δεν παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο χωρών του δείγματος. Επιπλέον, το 41,6% ποτέ ή σπάνια αισθάνθηκε μοναξιά, ενώ το 27,1% ένιωθε συχνά ή πάντα. Το 49,8% των ερωτηθέντων δεν ένιωθε ποτέ ή σπάνια ότι βαριόταν, ενώ το 26,1% συχνά ή πάντα. Κατάθλιψη δεν ένιωσε ποτέ ή σπάνια το 71,5% των ερωτηθέντων, ενώ το 6,2% την ένιωθε συχνά ή πάντα. Ταυτόχρονα, το 35,8% του δείγματος αισθανόταν συχνά ή

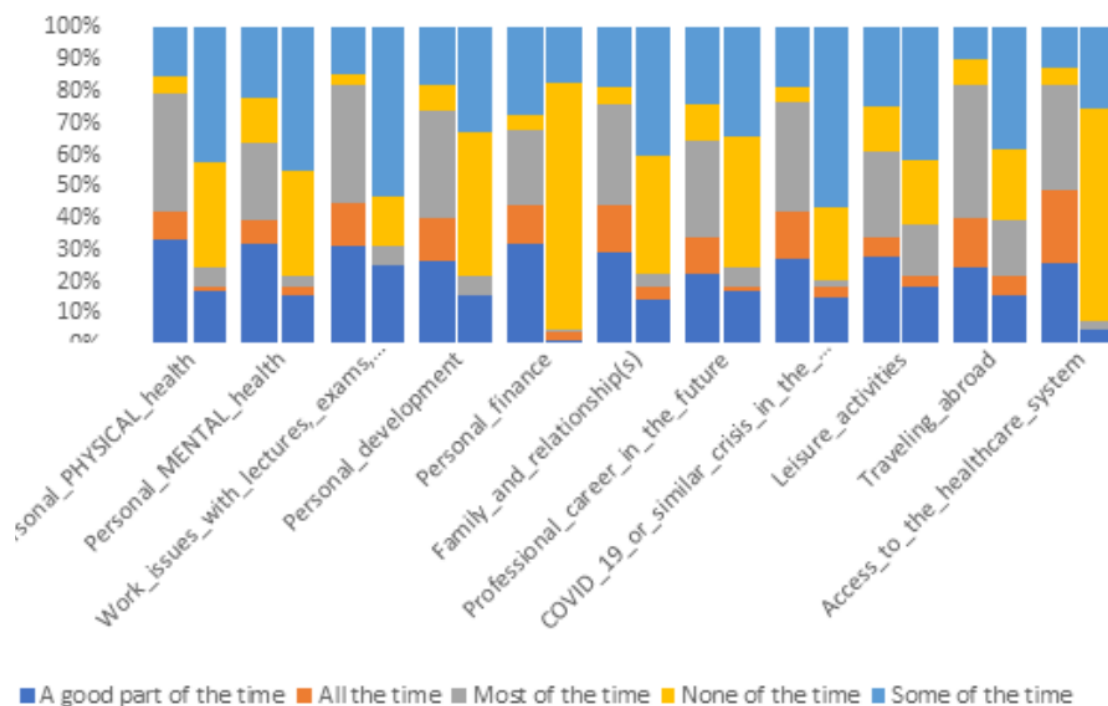
πάντα αισιόδοξο, ενώ σπάνια ή ποτέ το 21,2% του δείγματος. Το 51,6% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι είχαν πάντα ή συχνά κίνητρα, σε σχέση με το 15% που δήλωσαν ότι δεν είχαν ποτέ ή σπάνια. Εδώ, όμως, παρατηρήθηκε μια στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο χωρών. Συγκεκριμένα, βλέπουμε ότι το 22,3% των Ολλανδών απάντησε ότι είχε κίνητρο, σε σχέση με το 8,9% των Ελλήνων/ίδων, που απάντησαν ότι δεν είχε. Επίσης, το 36,3% ένιωθε πάντα ή συχνά χαρά, ενώ το 18,4% ποτέ ή σπάνια. Τέλος, το 87,4% δήλωσε ότι δεν επισκέφτηκε ειδικό κατά τη διάρκεια της πανδημίας, καθώς και ότι ούτε εδώ δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά σχετικά με την εθνικότητα, το φύλο και την ηλικία, καθώς και την οικογενειακή κατάσταση. Στον πίνακα 4 συνοψίζονται τα ευρήματα, χωρίζοντας το δείγμα σε συμμετέχοντες/ουσες που διδάσκουν στην Ελλάδα και την Ολλανδία. Οι αριστερές στήλες αντιπροσωπεύουν τους/τις Έλληνες/ίδες ακαδημαϊκούς και οι δεξιές στήλες αντιπροσωπεύουν τους Ολλανδούς/ές.

Πίνακας 4: Συναισθήματα Ελλήνων/ίδων και Ολλανδών

Στην κλίμακα για τις ανησυχίες τους σχετικά με προσωπικά ζητήματα, υπάρχει μια ενδιαφέρουσα διαφορά μεταξύ των δύο χωρών. Συγκεκριμένα, το 36% των Ελλήνων/ίδων ανησυχεί για την οικονομική του κατάσταση πάντα ή συχνά σε σχέση με το 6% των Ολλανδών, Επιπλέον, παρατηρούμε μια στατιστικά σημαντική διαφορά στο ζήτημα της πρόσβασης στο εθνικό σύστημα υγείας κάθε χώρας. Και στον πίνακα 5 το δείγμα χωρίστηκε σε συμμετέχοντες/ουσες από την Ελλάδα και την Ολλανδία.

Οι αριστερές στήλες αντιπροσωπεύουν τους/τις Έλληνες/ίδες ακαδημαϊκούς και οι δεξιές στήλες αντιπροσωπεύουν τους Ολλανδούς/ές. Όπως φαίνεται λοιπόν σε αυτόν τον πίνακα, το 56% των Ελλήνων/ίδων ανησυχεί συχνά ή πάντα σε σχέση με το 3,5% των Ολλανδών.

Πίνακας 5 : Ανησυχίες για προσωπικά ζητήματα

Στη συνέχεια, οι απαντήσεις των ερωτηθέντων αναφορικά με τη ψυχολογική τους κατάσταση δεν υπέδειξαν σημαντικά στατιστικές διαφορές μεταξύ των ακαδημαϊκών δασκάλων που να σχετίζονται με την εθνικότητα, το φύλο, την οικογενειακή κατάσταση και την ηλικία. Συγκεκριμένα, το 60,4% του δείγματος απάντησε ότι ποτέ ή σπάνια δεν αισθάνθηκε λιγότερο συμπαθής, το 52,7% του δείγματος δήλωσε ότι δεν θύμωνε πιο εύκολα ποτέ ή σπάνια, το 67,1% του δείγματος δεν αισθανόταν ποτέ ή σπάνια ότι οι άλλοι δεν τους καταλάβαιναν, αντίστοιχα το 69,1% του δείγματος ποτέ ή σπάνια είχε κάποιον/α να μιλήσει και το 42,5% του δείγματος ποτέ ή σπάνια πετύχαινε λιγότερα από όσα θα έπρεπε. Στατιστικά σημαντική διαφορά παρατηρείται στη μεταβλητή για την πίεση που ένιωθε κανείς για την επίτευξη των στόχων, όπου βλέπουμε ότι ενώ, το 39,6% του συνολικού δείγματος δεν την ένιωθε ποτέ ή σπάνια, ωστόσο συχνά την αισθανόταν το 37,5% των Ελλήνων/ίδων σε σχέση με το 16,4% των Ολλανδών. Επίσης, το 35,7% του δείγματος αισθανόταν ότι ποτέ ή σπάνια

έπαιρνε αυτό που ήθελε από τη δουλειά του/της. Τέλος, στατιστικά σημαντική διαφορά υπήρξε στο ότι το 10% των Ελλήνων/νίδων του δείγματος δεν αισθανόταν ποτέ ή σπάνια απογοητευμένο από τη διαχείριση της πανδημίας από την κυβέρνηση, σε σύγκριση με το 2,3% των Ολλανδών/δέζων.

Από το σύνολο των δεδομένων μας, βρέθηκε μια σειρά συσχετίσεων που συνδέουν ψυχολογικές πτυχές και συναισθήματα (πίνακας 6).

SCORE	EXPLANATION	NL*	PERCENTAGE	GR*	PERCENTAGE
15-18	No sign of burnout here.	4	4.7%	1	0.9%
19-32	Little sign of burnout here, unless some factors are particularly severe.	26	30.6%	22	19.6%
33-49	Be careful – you may be at risk of burnout, particularly if several scores are high.	53	62.4%	67	59.8%
50-59	You are at severe risk of burnout – do something about this urgently.	11	12.9%	19	17.0%
60-75	You are at very severe risk of burnout – do something about this urgently	2	2.4%	2	1.8%

Πίνακας 6: Αποτελέσματα εξουθένωσης

* Αριθμός ακαδημαϊκών σε Ολλανδία και Ελλάδα αντίστοιχα

Οι περισσότερες από τις στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις συνδέονται με τα σημάδια κατάθλιψης και εξουθένωσης, ενώ, στοιχεία όπως η εργασιακή ικανοποίηση και το κίνητρο αναδείχθηκε ότι έχουν ισχυρές συσχετίσεις μεταξύ τους (πίνακας 7). Ειδικότερα, ο δείκτης της κατάθλιψης συσχετίζεται θετικά με τη μοναξιά ($t: 0,186, p: 0,007$), και την πλήξη ($t: 0,254, p: 0$). Όπως περιγράψαμε και στην ενότητα της μεθοδολογίας, αναφορικά με τις δηλώσεις για την επαγγελματική εξουθένωση, οι δύο πρώτες κατηγορίες είναι ακίνδυνες, ενώ, από την τρίτη κατηγορία, εμφανίζονται κάποια σημάδια κινδύνου εξουθένωσης, υποδεικνύοντας επικίνδυνα αποτελέσματα. Τα επίπεδα 4 και 5 βρίσκονται ήδη στο φάσμα της επαγγελματικής εξουθένωσης. Διαφαίνεται λοιπόν, ότι στην ανάλυσή μας ότι η κατάθλιψη συσχετίζεται θετικά με τον εκνευρισμό ($t: 0,336, p: 0$), την παρεξήγηση ($t: 0,227, p: 0,001$), το αίσθημα ότι «πετυχαίνω λιγότερα, από αυτά που προσδοκώ» ($t: 0,223, p: 0,001$) και με το αίσθημα ότι «νιώθω ότι δεν μπορώ να μιλήσω σε κανέναν» ($t: 0,387, p: 0$). Ο δείκτης της εργασιακής ικανοποίησης βρέθηκε να συσχετίζεται αρνητικά με τη μεταβλητή

Correlations										
Misunderstanding	.227**	.028	.103	-.008	.142*	.058	.071	.309**	1	
	.001	.689	.138	.903	.041	.406	.311	.000		
	207	207	207	207	207	207	207	207	207	
No one to talk	.387**	-.065	.165*	.064	.190**	.228**	.079	.249**	.364**	1
	.000	.355	.017	.361	.006	.001	.257	.000	.000	
	207	207	207	207	207	207	207	207	207	207
Achieve less	.223**	-.115	.192**	.097	.109	.035	.084	.214**	.203**	.209**
	.001	.100	.006	.163	.118	.618	.230	.002	.003	.002
	207	207	207	207	207	207	207	207	207	207
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).										
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).										

Πίνακας 7: Συσχετίσεις

Συμπεράσματα

Από τα δεδομένα που συλλέχθηκαν διαπιστώνουμε ένα υψηλό ποσοστό ικανοποίησης, απόδοσης και προσδοκιών κατά τη διάρκεια της πανδημίας και επίσης, ότι οι ακαδημαϊκοί δάσκαλοι δεν εκδήλωσαν άγχος, νευρικότητα και έλλειψη κινήτρων σε υψηλά ποσοστά, ούτε στην Ελλάδα ούτε στην Ολλανδία. Πιστεύουμε ότι οι συνθήκες εργασίας είναι αυτές που συνέβαλαν σημαντικά στη μείωση του άγχους και το γεγονός ότι οι περισσότεροι από τους ακαδημαϊκούς του δείγματος έχουν μόνιμη ή μακροχρόνια εργασιακή σχέση με τα πανεπιστήμια. Επίσης, η ετοιμότητα αναφορικά με την υλικοτεχνική υποδομή που είχαν τα πανεπιστημιακά ιδρύματα πριν από την πανδημία, συνέβαλε στην «ομαλή μετάβαση» στη νέα πραγματικότητα. Επιπλέον, τα δεδομένα της έρευνάς μας είναι σύμφωνα με προηγούμενες έρευνες που συσχετίζουν το μορφωτικό επίπεδο και την οικονομική κατάσταση του ατόμου με την εμφάνιση συμπτωμάτων που σχετίζονται με τη ψυχική υγεία (Dragotis et al., 2021· Qiu et al., 2020).

Ένα άλλο σημείο των αποτελεσμάτων που θα θέλαμε να συζητήσουμε είναι η αρκετά σημαντική διαφορά που φαίνεται να υπάρχει στις δύο χώρες ως προς τον δείκτη νευρικότητας. Οι Έλληνες ακαδημαϊκοί φαίνεται να είναι πιο νευρικοί και πιο

ανήσυχοι για την οικονομική τους κατάσταση, δεδομένου ότι η χώρα έχει μόλις λίγα χρόνια που βγήκε από τη δεκαετή βαθιά οικονομική κρίση που επηρέασε γενικά τον πληθυσμό και συνεπώς και τους ακαδημαϊκούς. Ένας άλλος λόγος που θεωρούμε ότι συμβαίνει αυτό σχετίζεται με την ιδιοσυγκρασία και τις πολιτισμικές διαφορές μεταξύ εκείνων που παρουσιάζουν διαφορετικούς τρόπους αντιμετώπισης καταστάσεων και συνθηκών (Aitken, 2018) Φαίνεται επίσης ότι οι Έλληνες/ίδες ακαδημαϊκοί του δείγματος ανησυχούν περισσότερο για την πρόσβαση στο εθνικό σύστημα υγείας από τους Ολλανδούς/έξες και πιστεύουμε ότι οι λόγοι σχετίζονται με την προηγούμενη περίοδο της οικονομικής κρίσης που βίωσε η Ελλάδα και που δημιούργησε μεγάλες ελλείψεις τόσο σε ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό όσο και σε υποδομές.

Ακόμα, παρουσιάζεται ένα αρκετά υψηλό επίπεδο επαγγελματικής εξουθένωσης και στις δύο χώρες. Τα πανεπιστήμια και οι κυβερνήσεις πρέπει να αναλάβουν δράση για αυτό το θέμα, εάν θέλουν να επενδύσουν στην ευημερία των δασκάλων τους. Μία εξήγηση που μπορεί να δοθεί σχετίζεται με τις γενικές συνθήκες και αλλαγές που έφερε μαζί της η πανδημία και επηρέασε όλες τις πτυχές της ζωής μας. Τέλος, δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις αναφορικά με δημογραφικά χαρακτηριστικά που σχετίζονται με την ηλικία, την καταγωγή και το είδος της σχολής που εργάζονται οι ακαδημαϊκοί, ενώ είδαμε μία οριακή συσχέτιση αναφορικά με την πρόσβαση σε διαδικτυακές πλατφόρμες και το φύλο (Scherer et al., 2021). Πιστεύουμε ότι η σημασία αυτής της έρευνας θα μπορούσε να ανοίξει τον δρόμο για παρόμοιες έρευνες σε μεγαλύτερο δείγμα συμμετεχόντων/ουσών και να ληφθεί υπόψη από τους/τις υπεύθυνους/ες για μελλοντικά κρίσιμα ζητήματα και αποφάσεις.

Βιβλιογραφία

- Adedoyin, O. B., & Soykan, E. (2020). Covid-19 pandemic and online learning: the challenges and opportunities. *Interactive Learning Environments*, 1-13.
- Aitken, Lisa; (2018). What is stress and what causes it?, Health24. MRC Unit on Anxiety and Stress Disorders,
- Aliyyah, R. R., Rachmadtullah, R., Samsudin, A., Syaodih, E., Nurtanto, M., & Tambunan, A. R. S. (2020). The perceptions of primary school teachers of online learning during the COVID-19 pandemic period: A case study in Indonesia. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 7(2), 90-109.

- Aristovnik, A., Keržič, D., Ravšelj, D., Tomaževič, N., & Umek, L. (2020). Impacts of the COVID-19 pandemic on life of higher education students: A global perspective. *Sustainability*, 12(20), 8438.
- Bakhmat, L., Babakina, O., & Belmaz, Y. (2021). *Assessing online education during the COVID-19 pandemic: a survey of lecturers in Ukraine*. Paper presented at the Journal of Physics: Conference Series.
- Bozkurt, A., & Sharma, R. C. (2020). Emergency remote teaching in a time of global crisis due to CoronaVirus pandemic. *Asian Journal of Distance Education*, 15(1), i-vi.
- Carretero, S., Napierala, J., Bessios, A., Mägi, E., Pugacewicz, A., Ranieri, M., . . . Mantanari, M. (2021). *What did we learn from schooling practices during the COVID-19 lockdown?* : Publications Office of the European Union.
- Centers for Disease Control and Prevention. (2020). Interim guidance for administrators of US institutions of higher education. De Boer, H. (2021). COVID-19 in Dutch higher education. *Studies in Higher Education*, 46(1), 96-106.
- Director-General, W. (2020). WHO director-general's opening remarks at the media briefing on COVID-19. *World Health Organization*.
- Dragotis, E., Atsopardi, K., Barbouni, A., Farsalinos, K., & Poulas, K. (2021). Impact of the COVID-19 pandemic on mental health among Greek adults: a cross-sectional survey. *medRxiv*.
- Ζάγκος, Χ., Καμαριανός, Γ., Κυρίδης, Α. & Φωτόπουλος, Ν. (2022). Εκπαίδευση και εκπαιδευτικοί στην εποχή της πανδημίας COVID-19. Αθήνα: Κοινωνικό Πολύκεντρο, ΑΔΕΔΥ.
- Huberman, M. (1999). *Understanding and preventing teacher burnout: A sourcebook of international research and practice*: Cambridge University Press.
- Iglesias-Pradas, S., Hernández-García, Á., Chaparro-Peláez, J., & Prieto, J. L. (2021). Emergency remote teaching and students' academic performance in higher education during the COVID-19 pandemic: A case study. *Computers in Human Behavior*, 119, 106713.
- Kalliath, T., & Morris, R. (2002). Job satisfaction among nurses: a predictor of burnout levels. *JONA: The Journal of Nursing Administration*, 32(12), 648-654.
- Karakose, T. (2021). The impact of the COVID-19 epidemic on higher education: Opportunities and implications for policy and practice. *Educational Process: International Journal*, 10(1), 7-12.
- Lee, J. (2020). Mental health effects of school closures during COVID-19. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 4(6), 421.

- Littlejohn, A., & Hood, N. (2018). *Reconceptualising learning in the digital age: The [un] democratising potential of MOOCs*: Springer.
- Misirlis, N., Zwaan, M., Sotiriou, A., & Weber, D. (2020). International Students' Loneliness, Depression and Stress Levels in Covid-19 Crisis: The Role of Social Media and the Host University. *Journal of Contemporary Education Theory & Research (JCETR)*, 4(2), 20-25.
- Murphy, M. P. (2020). COVID-19 and emergency eLearning: Consequences of the securitization of higher education for post-pandemic pedagogy. *Contemporary Security Policy*, 41(3), 492-505.
- Pokhrel, S., & Chhetri, R. (2021). A literature review on impact of COVID-19 pandemic on teaching and learning. *Higher Education for the Future*, 8(1), 133-141.
- Qiu, J., Shen, B., Zhao, M., Wang, Z., Xie, B., & Xu, Y. (2020). A nationwide survey of psychological distress among Chinese people in the COVID-19 epidemic: implications and policy recommendations. *General psychiatry*, 33(2).
- Rothe, A., Moloney M., Sims, M., Calder, P., Blyth, D., Boyd, W., Doan, L., Dovigo, F., Girlich, S., Georgiadou, S., Kakana, D., Mellon, C., Opazo, M. J., O'Síoráin, C. A., Quinn, M., Rogers, M., Silberfeld, C., & Tadeu, B., (2022). Lessons from the COVID-19 Pandemic: A Qualitative Study of Government Policies Relating to the Early Childhood Sector Across Ten Countries. In *The Impact of COVID-19 on Early Childhood Education and Care* (pp. 67-88). Springer, Cham.
- Scherer, R., Howard, S. K., Tondeur, J., & Siddiq, F. (2021). Profiling teachers' readiness for online teaching and learning in higher education: Who's ready? *Computers in Human Behavior*, 118, 106675.
- Tesar, M. (2020). Towards a post-Covid-19 'new normality?': Physical and social distancing, the move to online and higher education (Vol. 18, pp. 556-559): SAGE Publications Sage UK: London, England.
- Watermeyer, R., Crick, T., Knight, C., & Goodall, J. (2020). Forced shift to online teaching in coronavirus pandemic unleashes educators' deepest job fears. *NatureIndex*.
- World Health Organization. (2020). *Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak, 18 March 2020* (No. WHO/2019-nCoV/MentalHealth/2020.1). World Health Organization.

